Socialutskottets betänkande 1985/86:14

om anslag m. m. till Hälsoupplysning (prop. 1985/86:100 bil. 7 delvis)

SoU
1985/86:14

Sammanfattning

Utskottet tillstyrker i betänkandet regeringens förslag till medelsanvisning för anslaget E 16. Hälsoupplysning.

Utskottet behandlar vidare i betänkandet motionsyrkanden om åtgärder för minskat tobaksbruk (fp, s) och om abortförebyggande verksamhet, preventivmedelsrådgivning m. m. (vpk). Utskottet avstyrker samtliga motionsyrkanden. Vpk-ledamoten har avgivit sex reservationer till förmån för egna yrkanden.

Femte huvudtiteln

Propositionen

Regeringen har i prop. 1985/86:100 bil. 7 under punkt E 16 (s. 96–98) föreslagit riksdagen att till Hälsoupplysning för budgetåret 1986/87 anvisa ett reservationsanslag av 6 492 000 kr.

Motioner

I motion 1985/86:So447 av Margareta Andrén (fp) hemställs att

riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna att lagen om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror bör ses över i syfte att

a) förtydliga i vilken mån och på vilket sätt socialstyrelsens befogenheter med stöd av denna lag begränsas av hänsyn till tryckfrihetslagstiftningen,

b) förstärka socialstyrelsens möjligheter att i varningstexter på tobaksförpackningar och i tobaksreklam lämna lättfattlig, aktuell och slagkraftig information om tobaksbrukets hälsorisker och därmed sammanhängande omständigheter, däri i möjligaste mån inbegripet sådan rådgivning som föranleds av hälsoskäl och inte tar sikte på att påverka åsikter.

I motion 1985/86:So451 av Inga Lantz m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att preventivmedelsrådgivningen bör byggas ut både kvantitativt och kvalitativt,

2. att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för att utöka den uppsökande verksamheten inom preventivmedelsrådgivningen och att denna delges alla värnpliktiga på deras förband,

1 *Riksdagen 1985/86. 12 saml. Nr 14*

3. att riksdagen uttalar att preventivmedel skall vara gratis,

4. att riksdagen uttalar att preventivmedelsforskningen om preventivmedel för män bör intensifieras,

5. att riksdagen uttalar att det psykosociala stödet bör byggas ut så att *alla* kvinnor och män i en abortsituation ges möjlighet att få del av det,

6. att riksdagen uttalar att åtgärder bör vidtas för att engagera läkare och barnmorskor i skolans sex- och samlevnadsundervisning,

7. att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för att bättre trygga samordningen av det abortförebyggande arbetet inom socialstyrelsen,

8. att riksdagen hos regeringen begär förslag om återinförande av ett specialdestinerat statsbidrag för att trygga en utbyggd abort- och preventivmedelsrådgivning.

I motion 1985/86:So455 av Kurt Ove Johansson (s) hemställs, såvitt här är i fråga, att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående förbud mot rökning i offentliga lokaler. Återstående del av motionen behandlas i socialutskottets betänkande SoU 1985/86:12.

I motion 1985/86:So459 av Börje Stensson (fp) och Elver Jonsson (fp) hemställs, såvitt här är i fråga,

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande en massiv informationsinsats om tobakens skadeverkningar,

2. att riksdagen beslutar att informationsinsatsen finansieras genom uttag av en hälsovårdsavgift av 2 öre per cigarettpaket. Yrkandena 3 och 4 behandlas av andra utskott.

I motion 1985/86:So478 av Margareta Andrén (fp) och andre vice talman Karl Erik Eriksson (fp) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 2, 4 och 5),

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande skärpta bestämmelser gällande rökfria miljöer i offentliga lokaler,

4. att riksdagen hos regeringen begär att en intensiv informationskampanj mot tobaksbruket kommer till stånd,

5. att riksdagen hos regeringen begär att den föreslagna informationskampanjen finansieras med en hälsovårdsavgift på 1–2 öre per cigarettpaket.

Yrkande 3 behandlas av socialutskottet i betänkandet SoU 1985/86:12, yrkandena 1 och 6 av andra utskott.

Utskottet

Genom den nya hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) har sjukvårdshuvudmännen fått ett lagstadgat ansvar för förebyggande vård. Ansvaret gäller insatser rörande såväl människorna som miljön. Hälsoupplysning och annan individinriktad förebyggande vård avses i första hand vara en uppgift för primärvården. Socialstyrelsens uppgift beträffande hälsoupplysning är att på grundval av myndighetens verksamhet samt nationella och internationella rön om hälsorisker och hälsofrämjande åtgärder prioritera viktiga områden

för hälsoupplysningsarbetet och förse sjukvårdshuvudmännen med visst underlag för deras hälsoupplysning (SoU 1979/80:45). Socialstyrelsen skall vidare stimulera sjukvårdshuvudmännens hälsoupplysningsverksamhet och verka för att innehållet uppfyller sakliga krav.

Under anslaget till hälosupplysning beräknas medel för socialstyrelsens fortsatta verksamhet med hälsoupplysning.

I anslutning till behandlingen av regeringens framställning om medelsanvisning under anslaget behandlar utskottet motioner om åtgärder mot tobaksbruket och frågor om abortförebyggande verksamhet och preventivmedelsrådgivning m. m.

Åtgärder för minskat tobaksbruk

Utskottet har ända sedan 1971 fortlöpande behandlat frågor om åtgärder mot tobaksbruket. Senast behandlade utskottet tobaksfrågorna i betänkandet SoU 1984/85:28 om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården. I bl. a. betänkandet SoU 1982/83:8 redovisas tämligen utförligt både bakgrund och vissa av regeringen vidtagna åtgärder samt den tidigare riksdagsbehandlingen. I proposition 1984/85:181 om utvecklingslinjer inom hälso- och sjukvården, m. m. lämnades också en utförlig redovisning för tobaksfrågans behandling och regeringens syn härpå. Även under 1986 års allmänna motionstid har det väckts ett antal motioner om åtgärder mot tobaksbruket.

I *motion 1985/86:So478 av Margareta Andrén och andre vice talman Karl Erik Eriksson (båda fp)* yrkas att riksdagen hos regeringen skall begära att en intensiv informationskampanj mot tobaksbruket kommer till stånd (*yrkande 4*). En sådan kampanj bör enligt motionärerna bedrivas med syfte att uppskjuta eller helst förhindra tobaksdebuten. Motionärerna begär att en särskild hälsovårdsavgift på 1–2 öre per cigarettpaket skall införas för att bekosta en sådan informationskampanj (*yrkande 5*).

Även i *motion 1985/86:So459 av Börje Stensson och Elver Jonsson (båda fp)* begärs massiva informationsinsatser och en hälsovårdsavgift på varje cigarettpaket (*yrkandena 1 och 2*).

I proposition 1984/85:181 om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården, m. m. framhölls att mycket tyder på att rökvanorna i en befolkning är påverkbara och att vissa positiva effekter noterats under senare år. Under de senaste 10–15 åren har man också kunnat konstatera en påtaglig förändring i rökvanemönstret. Bl. a. har männens genomsnittliga tobakskonsumtion sjunkit. En nedgång har också noterats i rökvanorna bland skolungdomar. Rökningen bland kvinnor har dock visat en annan utveckling, men under den allra senaste tiden har en minskning kunnat noteras bland kvinnor i åldern 16–19 år, dvs. kvinnor som vuxit upp med tobaksupplysningen. Utvecklingen av rökvanorna är föremål för olika återkommande frågeundersökningar.

Utskottet har erfarit att socialstyrelsen i serien Socialstyrelsen redovisar under våren 1986 kommer att publicera resultat av olika undersökningar om tobaksvanor. Utskottet anser det mycket angeläget att alla ansträngningar görs för att den positiva utvecklingen av rökvanorna hos befolkningen skall fortsätta. Informationsinsatser är därvid av största betydelse.

I budgetpropositionen anförs att socialstyrelsens insatser för information

om tobakens skadeverkningar behöver intensifieras (prop. 1985/86:100 bil. 7, s. 97). För att möjliggöra en intensifiering av socialstyrelsens hälsoupplysningsinsatser föreslås en uppräkning av anslaget för hälsoupplysning med 1,2 milj. kr. I propositionen anförs att man för närvarande också överväger de närmare formerna för särskilda informationsinsatser för att förhindra rökdebut bland ungdomar. Vissa informationsåtgärder om tobakens skadeverkningar har, enligt vad som framgår av propositionen, nyligen genomförts. Sålunda har socialstyrelsen tillsammans med skolöverstyrelsen genomfört konferenser i de olika högskoleregionerna för att stimulera till att hälsofostran och tobaksrökning behandlas i lärarnas grundutbildning och fortbildning. Socialstyrelsen har också i samråd med skolöverstyrelsen, Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet vidtagit informationsåtgärder inom grund-, fort- och vidareutbildningarna av hälso- och sjukvårdspersonal.

I betänkandet SoU 1984/85:28 behandlade utskottet motioner av motsvarande innehåll som yrkandena i motionerna 478 och 459. Utskottet uttalade därvid bl. a att ett mycket viktigt område för hälsoupplysningen och det förebyggande hälso- och sjukvårdsarbetet är just upplysning om tobakens skadeverkningar. Enligt utskottet borde man satsa på fortsatt upplysning i syfte att förhindra rökdebut och minska rökares konsumtion av tobak. Utskottet ansåg det angeläget att olika förutskickade informationsinsatser och uppföljningsåtgärder kommer till stånd. Samma synpunkter gör sig självfallet lika starkt gällande även i dag. Mot bakgrund av redan vidtagna åtgärder och de aviserade intensifierade informationsinsatserna från socialstyrelsens sida torde något riksdagens initiativ inte erfordras med anledning av motionerna 1985/86:So478 yrkande 4 och 459 yrkande 1. Yrkandena avstyrks således.

Som utskottet också uttalade i betänkandet SoU 1984/85:28 får det förutsättas att regeringen även överväger om man bör finansiera olika informationsinsatser genom en hälsovårdsavgift eller på annat sätt och att regeringen om så erfordras återkommer till riksdagen i den frågan. Utskottet avstyrker därför även de särskilda yrkandena härom (motion 478 yrkande 5 och motion 459 yrkande 2).

I *motion 1985/86:So455 av Kurt Ove Johansson (s)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen angående bl. a. förbud mot rökning i offentliga lokaler. (Frågan om rökning på arbetsplatser, vilken också tas upp av motionären, behandlas i utskottets betänkande SoU 1985/86:12 om arbetsmiljöfrågor.) Motionären pekar på att man visserligen kan komma långt på frivillighetens väg när det gäller att åstadkomma rökfria miljöer, men trots detta finns det, anser motionären, fog för åtgärder i form av förbud. Riksdagen måste, anförs det i motionen, ta sitt ansvar och medverka till en lagstiftning om förbud mot rökning i bl. a. offentliga lokaler. Även i den tidigare nämnda *motion 1985/86:So478 (fp)* begärs ett tillkännagivande av vad som anförts i motionen om skärpta bestämmelser gällande rökfria miljöer i offentliga lokaler (*yrkande 2*). De rekommendationer om rökning i offentliga lokaler som socialstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen har utfärdat bör, anser motionärerna, utvärderas för att klarlägga om eventuellt förstärka insatser som t. ex. lagstiftning behövs.

Den år 1977 tillkallade tobaksutredningen framlade i delbetänkandet (Ds S 1978:7) Rökfria miljöer bl. a. ett förslag till lag om begränsning av tobaksrökningen i offentliga lokaler. Även i kommitténs slutbetänkande (SOU 1981:18) *Minskat tobaksbruk föreslogs lagstiftning på detta område.* Kommitténs betänkande remissbehandlades men ledde inte till någon lagstiftning. År 1982 uppdrog i stället regeringen åt arbetarskyddsstyrelsen och socialstyrelsen att utfärda rekommendationer när det gäller rökning i offentliga miljöer.

Arbetarskyddsstyrelsen och socialstyrelsen utfärdade i april 1983 allmänna råd om begränsning av tobaksrökning i lokaler av gemensamhetskaraktär (AFS 1983:10). Råden omfattar arbetslokaler och personalrum samt offentliga lokaler och andra utrymmen dit allmänheten har tillträde. De allmänna råden har som mål att ingen mot sin vilja skall behöva utsättas för obehag eller hälsorisker på grund av tobaksrökning i gemensamhetslokaler där både rökare och icke-rökare har rätt eller skyldighet att vistas. Råden vill främja ett synsätt där en rökfri miljö betraktas som det normala. Utgångspunkten är att en rökares önskan att röka bör vika för andras önskemål om rökfri miljö.

Socialstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen har i syfte att utröna effekterna av de allmänna råden om rökfria miljöer under hösten 1984 genomfört en enkätundersökning hos alla statliga myndigheter på central och regional nivå. Enkäten omfattade drygt 2 300 arbetsplatser. Ca 70 % av de tillfrågade besvarade enkäten. På ca 90 % av arbetsplatserna hade man infört eller höll man på att införa någon form av rökbegränsning. Rökfria sammanträden tycks enligt enkäten vara regel på statliga arbetsplatser. Vanligt är att man också begränsat rökningen i lunchrum och andra pausutrymmen. Däremot var det mindre vanligt med rökfria toalettutrymmen, entréer och korridorer. Socialstyrelsen har bedömt att var femte arbetsplats följer rådens målsättning fullt ut.

Riksförbundet VISIR har gjort vissa undersökningar hur råden följs på andra arbetsplatser, bl. a. inom det privata näringslivet. Enligt dessa undersökningar är det mera ovisst vilken genomslagskraft de allmänna råden fått.

Socialstyrelsen har i februari 1986 skickat ut en enkät till alla sjukvårdsinrättningar för att undersöka hur dessa efterlever de allmänna råden och vilka åtgärder som vidtagits med anledning av dessa. Ett resultat kan förväntas senare under detta år.

Socialstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen avser också att genomföra en kampanj om rökfria arbetsmiljöer under våren 1986. Som framgår ovan avser socialstyrelsen också att senare i vår publicera material om rökvanor.

De av socialstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen utfärdade allmänna råden om rökfria miljöer har varit och är alltjämt föremål för uppföljning på olika sätt. Det får enligt utskottet förutsättas att regeringen följer utvecklingen av frågan och om ett behov av lagstiftningsåtgärder skulle uppkomma återkommer till riksdagen om detta. Mot denna bakgrund är det enligt utskottet inte heller med anledning av motionerna 1985/86:So455 och 478 yrkande 2 erforderligt med någon åtgärd från riksdagens sida.

I *motion 1985/86:So447 av Margareta Andrén (fp)* yrkas att riksdagen skall ge regeringen till känna att lagen (1975:1154) om varningstext och innehållsdek-

laration på tobaksvaror behöver ses över. Ett förtydligande behövs i fråga om hur socialstyrelsens befogenheter begränsas av tryckfrihetslagstiftningen, anser motionären. Vidare bör socialstyrelsens möjligheter förstärkas när det gäller att lämna lättfattlig, aktuell och slagkraftig information i varningstexter på tobaksförpackningar och i tobaksreklam.

Lagen (1975:1154) om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror trädde i kraft den 1 januari 1977. Enligt 1 § denna lag skall alla tobaksförpackningar, i den utsträckning som regeringen eller myndighet som regeringen utser bestämmer, förses med varningstext och innehållsdeklaration. Det är tillverkaren av en vara eller den som först säljer en importerad vara som ansvarar för att tobaksförpackningen förses med varningstext och innehållsdeklaration (2 §). Utan varningstext och innehållsdeklaration får varan inte säljas (3 §). Socialstyrelsen är tillsynsmyndighet. Bestämmelserna i lagen är straffsanktionerade (9 §).

Regeringen har med stöd av 1 § i lagen uppdragit åt socialstyrelsen att bl. a. fastställa varningstexter. Socialstyrelsen har under 1985 fastställt nya varningstexter för tobaksförpackningar. De nya texterna utgör den fjärde upplagan. En nyhet är att texterna i flera fall behandlar de medicinska risker som är förknippade med passiv rökning. Likaså ägnas flera texter åt kvinnors rökning. Helt nya ämnen bland varningstexterna är tobaksrökning och skador på stämbanden samt tobaksrökning och tandlossning. Texterna behandlar också s. k. svaga cigaretter och röksättets betydelse.

Ett tobaksföretag har besvärat sig hos regeringen över vissa av formuleringarna i de nya varningstexterna. Ärendet handläggs inom socialdepartementet men har ännu (mars 1986) inte avgjorts. Tobaksföretaget anför i besvären att texterna innehåller åsiktspåverkande uppmaningar att avstå från tobaksbruk och att de därför strider mot tryckfrihetslagstiftningen.

I proposition 1975/76:49 med förslag till lag om varningstext och innehåll på tobaksvaror uttalades att bl. a. varningstexten bör vara kort, lättläst och otvetydig. Texten skall vara avfattad på svenska språket. Den får enligt propositionen inte utformas som en allmänt hållen uppmaning att avstå från tobaksbruk. Departementschefen hänvisade till att tobaksreklamutredningen framhållit att en sådan utformning skulle kunna komma i strid med tryckfrihetsförordningens bestämmelser. Departementschefen ansåg därför att varningstexten måste ges ett konkret innehåll med upplysningar om vilka risker bruket medför. Det måste enligt propositionen vara fråga om en saklig information som bygger på resultaten av forskningen på området.

Utskottet konstaterar att de av socialstyrelsen utfärdade nya varningstexterna genom överklagande är föremål för regeringens prövning och att det just är socialstyrelsens befogenheter och de tryckfrihetsrättsliga aspekterna av lagstiftningen som påtalats i besvärsärendet. Utskottet förutsätter att regeringen vid denna prövning även uppmärksammar i vad mån det finns skäl för en översyn av lagstiftningen. Enligt utskottets mening behövs därför inte någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motion 1985/86:So447. Motionen avstyrks.

Hälsoupplysning och förebyggande vård åvilar enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) landstingen. En utbyggd preventivmedelsrådgivning och en väl fungerande abortförebyggande verksamhet utgör en väsentlig del i arbetet att förebygga ohälsa och främja en god hälsa.

Antalet aborter har stagnerat samt minskat något de senaste åren. Detsamma gäller antalet sena aborter. Tillgänglig statistik redovisar följande siffror (statistiska centralbyråns meddelanden HS 33 SM 8501).

År	Antal aborter	Därav efter 17:e veckan
1975	32 526	323
1976	32 351	331
1977	31 462	330
1978	31 918	333
1979	34 709	344
1980	34 887	338
1981	33 294	264
1982	32 602	256
1983	31 014	266
1984	30 755	269

Socialutskottet har i åtskilliga sammanhang tidigare betonat betydelsen av att regeringen följer utvecklingen när det gäller abortfrågorna i vid bemärkelse. Hit hör självfallet även frågor om preventivmedel och preventivmedelsrådgivning.

I *motion 1985/86:So451 av Inga Lantz m. fl. (vpk)* framställs en rad yrkanden som gäller abortförebyggande verksamhet och preventivmedel. Sålunda yrkas bl. a. att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna att preventivmedelsrådgivningen bör byggas ut både kvantitativt och kvalitativt (*yrkande 1*).

I proposition 1984/85:48 om familjeplanering och abortvård, som behandlades av utskottet förra året, uttalade föredragande statsrådet uppfattningen att varje sjukvårdshuvudman bör erbjuda en god preventivmedelsrådgivning åt dem som är bosatta inom sjukvårdsområdet. Där sades också att planeringen av rådgivningen liksom i fråga om all annan hälso- och sjukvård borde ske med utgångspunkt i de behov som finns inom varje enskilt sjukvårdsområde. Statsrådet konstaterade dock att preventivmedelsrådgivningen är mycket ojämnt fördelad över landet och att det därför på vissa områden finns ett behov av utbyggnad. I propositionen hänvisades vidare till vissa av abortkommitténs föreslagna åtgärder för att öka preventivmedelsrådgivningens kapacitet.

Utskottet konstaterade i sitt betänkande med anledning av nämnda proposition (SoU 1984/85:11 s. 18) att en fullgod rådgivningsnivå av abortkommittén beräknats till 500 besök per 1 000 fertila kvinnor, dvs. hälften av alla fertila kvinnor årligen. Utskottet uttalade vidare att det åligger sjukvårdshuvudmännen att erbjuda en god preventivmedelsrådgivning åt dem som är bosatta inom sjukvårdsområdet. Utskottet anslöt sig i övrigt till propositionens bedömning och ansåg det inte erforderligt med någon åtgärd från riksdagens sida.

Enligt utskottets mening har ingenting framkommit som motiverar en prövning av detta riksdagens beslut. Motionsyrkandet avstyrks därför.

I *samma motion, yrkande 2* föreslås att riksdagen hos regeringen skall begära åtgärder för att utöka den uppsökande verksamheten inom preventivmedelsrådgivningen och att denna skall delges alla värnpliktiga på deras förband.

Försvarsstaben genomförde under slutet av 1970-talet med socialstyrelsens hjälp vissa kurser angående sex- och samlevnadsfrågor för försvarets personalkonsulenter. Meningen var att konsulenterna senare skulle kunna fungera som resurspersoner och handledare för studiecirklar på förbanden. Kurserna var upplagda av försvarsstabens personalvårdsenhet i samarbete med socialstyrelsen och RFSU. Materialet utarbetades av socialstyrelsen som också ställde upp med viss personal. Några penningbidrag lämnades inte. Samlevnadsundervisningen utvecklades därefter lokalt och fick olika utformning på olika förband. Verksamheten ägde rum inom ramen för den av försvarsmakten bedrivna frivilliga fritidsundervisningen. I dag förekommer lokalt viss rådgivning men enligt vad utskottet erfarit inte någon mera aktiv sådan.

I sitt remissvar över 1980 års abortkommittés betänkande (SOU 1983:31) Familjeplanering och abort tog överbefälhavaren, ÖB, avstånd från tankegången att införa obligatorisk samlevnadsutbildning av värnpliktiga unga män under deras grundutbildning. Däremot pekade han på att man haft vissa goda erfarenheter av den utbildning som förekommit inom den frivilliga fritidsundervisningen. ÖB menade dock att de värnpliktiga själva i princip borde och måste få påverka mål och resursutveckling för fritidsverksamheten.

När det gäller åtgärder mot och information om immunbristsjukdomen AIDS planerar emellertid socialstyrelsen i samarbete med försvarsmakten särskilda informationsinsatser bland de värnpliktiga, eftersom dessa anses utgöra en mycket väsentlig målgrupp för informationsarbete.

Utskottet anser det i och för sig angeläget med en utökad preventivmedelsrådgivning för män. Den planerade informationen rörande AIDS torde dock komma att aktualisera även preventivmedelsfrågor. På de skäl som angivits av ÖB är utskottet i övrigt inte berett att förorda något initiativ av det slag som föreslås i motionen. Motion 451 avstyrks sålunda i här aktuell del (yrkande 2).

I *motion 451 (vpk)* hemställs att riksdagen uttalar att preventivmedel skall vara gratis (*yrkande 3*).

Utskottet behandlade frågan om kostnadsfria preventivmedel senast i sitt betänkande SoU 1984/85:21. Utskottet konstaterade därvid, bl. a. mot bakgrund av den kostnadsökning som skedde i fråga om p-piller hösten 1984, att regeringen följer utvecklingen av p-pillerförsäljningen. Utskottet förutsatte att regeringen snarast vidtar erforderliga åtgärder om abortfrekvensen skulle öka som en följd av prisförändringen. Enligt utskottet fanns det inte skäl att ta upp frågan om ytterligare prisreduktioner av preventivmedel.

Någon anledning till ändrat ställningstagande har inte framkommit. Motion 451 (vpk) yrkande 3 avstyrks.

I *motion 451 yrkande 4* aktualiseras frågan om en intensifierad forskning om preventivmedel för män.

I det ovan nämnda betänkandet av 1980 års abortkommitté (SOU 1983:31) Familjeplanering och abort redovisas såväl sådana preventivmetoder som är tillgängliga i dag som sådana som kan komma att bli tillgängliga i framtiden. När det gäller preventivmedel för män redovisades pågående forskning om spermiebildning, spermiemognad och spermietransport. Till de metoder som påverkar spermiebildningen knöts – åtminstone på längre sikt – vissa förväntningar.

I samband med antagande av den nu gällande abortlagen (1974:595), vilken trädde i kraft den 1 januari 1975, behandlades också vissa motionsyrkanden om ökad forskning om preventivmedel för män. Socialutskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1974:21 (s. 48) att det vid sidan av annan abortförebyggande verksamhet också var angeläget med ett fortsatt och intensifierat forsknings- och utvecklingsarbete i frågan om preventivteknik för både män och kvinnor. Dessa synpunkter gör sig enligt utskottets mening alltjämt gällande. Forskningsläget har vidare nyligen redovisats av 1980 års abortkommitté. Utskottet anser inte att det för närvarande finns skäl för något riksdagens initiativ i frågan. Motion 451 avstyrks således i denna del (yrkande 4).

I *motion 451 (vpk)* föreslås även ett specialdestinerat statsbidrag för att trygga en utbyggd abort- och preventivmedelsrådgivning (*yrkande 8*).

I utskottets betänkande SoU 1984/85:11 behandlades även motionsyrkanden med denna innebörd. Utskottet ansåg sig inte kunna biträda förslaget om ett specialdestinerat statsbidrag vid sidan av det av riksdagen accepterade nya systemet för ersättningar till sjukvårdshuvudmännen. Effekterna av det nya systemet borde enligt utskottet avvaktas. I övrigt hänvisade utskottet till sina uttalanden rörande Dagmarförslaget.

Enligt utskottets mening har ingenting framkommit som motiverar en omprövning av detta ställningstagande. Yrkande 8 i motion 1984/85:So451 avstyrks.

I *samma motion (vpk)* hemställs att åtgärder vidtas för att bättre trygga samordningen av det abortförebyggande arbetet inom socialstyrelsen (*yrkande 7*).

Motioner med motsvarande innehåll har behandlats av utskottet vid flera tillfällen tidigare, senast i betänkandet SoU 1984/85:11. Liksom tidigare får utskottet framhålla att det i första hand ankommer på socialstyrelsen att närmare överväga vilket samordningsbehov som finns och hur det i så fall kan tillgodoses inom ramen för givna resurser. Utskottet avstyrker således även yrkande 7 i motion 1985/86:So451 (vpk).

I *motion 451 (vpk)* yrkas också att det psykosociala stödet byggs ut så att alla kvinnor och män i en abortsituation ges möjlighet att få del av det (*yrkande 5*). I motionen framhålls att möjligheterna för kvinnor att få tidig abort har inneburit både medicinska och psykologiska fördelar. Många kvinnor – och även många män – upplever dock en abort som något svårt, varför en bättre psykosocial rådgivning måste erbjudas alla kvinnor och män i

en abortsituation. Stödet skall enligt motionärerna erbjudas både inför en abort och efter en genomgången sådan.

Utskottet behandlade i det tidigare nämnda betänkandet SoU 1984/85:11 ett par motioner med liknande innehåll. Utskottet uttalade därvid bl. a. följande.

Enligt utskottets mening ligger de synpunkter som framförs i motionerna i nu berörda delar väl i linje med vad som anges i propositionen. Alla abortsökande bör erbjudas ett gott psykosocialt stöd. Utskottet vill samtidigt understryka att abortrådgivning inte har som syfte att påverka den abortsökande kvinnan i någon riktning, således varken till att avstå från att söka abort eller till att låta utföra abort. Rådgivningens uppgift är saklig information och stöd i en kanske svår personlig situation. Inte minst viktigt kan vara att kvinnan får någon att tala med. Om hon känner behov av det bör hon självfallet också få tillfälle att diskutera etiska synpunkter. Rådgivningen bör i övrigt innefatta upplysningar inte bara om medicinska och psykologiska faktorer som bör vägas in i ett abortbeslut utan även om samhällets hjälp och stödmöjligheter både under och efter graviditeten. Information om t. ex. bostadsstöd och annat ekonomiskt stöd till barnfamiljer kan också behöva lämnas, inte minst då det gäller invandrare. Utskottet vill vidare betona vikten av att kvinnan i det fall hon beslutar sig för att genomföra en abort erbjuds stöd i form av t. ex. en kuratorskontakt även *efter* aborten.

Enligt utskottet borde dessutom sjukvårdspersonalens behov av stöd i abortsituationer beaktas. Utskottet konstaterade att det egentligen råder enighet kring vikten av att fortsätta att bygga ut och utveckla abortrådgivningen i vid mening samt att detta är en angelägenhet som åvilar sjukvårdshuvudmännen.

Liksom tidigare anser utskottet det inte påkallat med någon riksdagens åtgärd. Utskottet avstyrker sålunda motionsyrkandet (motion 451 yrkande 5).

I *motion 451 (vpk)* begärs slutligen också åtgärder för att engagera läkare och barnmorskor i skolans sex- och samlevnadsundervisning (*yrkande 6*).

Regeringen uppdrog i oktober 1984 åt skolöverstyrelsen, SÖ, att efter samråd med socialstyrelsen och övriga berörda myndigheter och organisationer överväga behovet av åtgärder för att stödja och förbättra samlevnadsundervisningen i skolan. I uppdraget ingick också övervägande i frågor om medverkan av andra yrkesgrupper såsom barnmorskor, kuratorer m. fl.

SÖ har med anledning av uppdraget bl. a. utarbetat två s. k. servicematerial (S 85:3 och S 85:4) för grundskolan och gymnasieskolan med titeln Samtala om samlevnad. Servicematerialen är fokuserade kring känslor och avsedda bl. a. för lärargrupper och föräldragrupper. Sedan materialet blev färdigställt i augusti/september 1985 har SÖ initierat viss kursverksamhet baserad på servicematerialen för personal hos arbetsmarknadsstyrelsen. Nio länsskolnämnder har haft kurser för elevvårdspersonal och lärarlag, s. k. hälsogrupper.

SÖ överväger för närvarande andra åtgärder med anledning av det ovan nämnda regeringsuppdraget. Enligt utskottets mening bör resultatet av pågående arbete avvaktas. Motionsyrkandet avstyrks (yrkande 6).

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *informationsinsatser om tobakens skadeverkningar*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So459 yrkande 1 och motion 1985/86:So478 yrkande 4,

2. beträffande *hälsovårdsavgift på tobaksförpackningar*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So459 yrkande 2 och motion 1985/86:So478 yrkande 5,

3. beträffande *förbud mot rökning i offentliga lokaler*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So455 i motsvarande del och motion 1985/86:So478 yrkande 2,

4. beträffande *varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So447,

5. beträffande *utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So451 yrkande 1,

6. beträffande *preventivmedelsrådgivning för värnpliktiga*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So451 yrkande 2,

7. beträffande *kostnadsfria preventivmedel*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So451 yrkande 3,

8. beträffande *preventivmedelsforskning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So451 yrkande 4,

9. beträffande *statsbidrag för abort- och preventivmedelsrådgivning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So451 yrkande 8,

10. beträffande *samordning av det abortförebyggande arbetet inom socialstyrelsen*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So451 yrkande 7,

11. beträffande *psykosocialt stöd i abortsituationer*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So451 yrkande 5,

12. beträffande *skolans sex- och samlevnadsundervisning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So451 yrkande 6,

13. beträffande *medelsanvisningen*
att riksdagen till *Hälsoupplysning* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 6 492 000 kr.

Stockholm den 13 mars 1986

På socialutskottets vägnar

Daniel Tarschys

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), Rune Gustavsson (c), Anita Persson (s), Blenda Littmarck (m), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Per Arne Aglert (fp), Yvonne Sandberg-Fries (s), Ulla Tillander (c), Inga Lantz (vpk), Ingrid Andersson (s), Ingvar Eriksson (m) och Maud Björnemalm (s).

Utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen (mom. 5 i hemställan)

1. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet som på s. 7 börjar med "Utskottet konstaterade" och på s. 8 slutar med "avstyrks därför" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att en fullgod rådgivningsverksamhet av 1980 års abortkommitté beräknas till 500 besök per 1 000 fertila kvinnor och år, dvs. hälften av alla fertila kvinnor årligen (SOU 1983:31, Familjeplanering och abort, s. 271). Det behövs enligt utskottets mening en norm för att trygga utbyggnaden av rådgivningen. Utskottet anser att de sjukvårdsansvariga bör åläggas att bygga ut rådgivningen efter ovannämnda dimension. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 5 bort hemställa

5. beträffande *utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So451 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Preventivmedelsrådgivning för värnpliktiga (mom. 6 i hemställan)

2. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet på s. 8 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "(yrkande 2)" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill framhålla att själva kännedomen om möjligheterna till preventivmedelsrådgivning är en viktig faktor för att nå större bredd på preventivmedelsrådgivningen. Det är därför angeläget att den uppsökande verksamhet som påbörjats på ungdomsgårdar, arbetsplatser och regementen intensifieras då denna har visat sig mycket värdefull. Utskottet anser vidare att åtgärder bör vidtas så att de värnpliktiga vid alla regementen kan erbjudas undervisning i sex- och samlevnadsfrågor och preventivmedelsrådgivning ges. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 6 bort hemställa

6. beträffande *preventivmedelsrådgivning för värnpliktiga*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So451 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Kostnadsfria preventivmedel (mom. 7 i hemställan)

3. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet på s. 8 som börjar med "Utskottet behandlade" och slutar med "3 avstyrks" bort ha följande lydelse:

En utbredd preventivmedelsrådgivning, god tillgänglighet och kostnads-

fria preventivmedel är grundläggande faktorer för att nedbringa abortfrekvensen i vårt land. 1980 års abortkommitté påvisade i sitt betänkande att ansvaret för familjeplanering och födelsekontroll till stor del vilar på kvinnorna. Många undersökningsresultat visar att kvinnorna lever under sämre ekonomiska villkor än männen. Kvinnor har högre arbetslöshetstal, finns i låglöneyrken och har lägre lön än män inom samma yrkeskategori. För att få större bredd på preventivmedelsanvändningen och därmed sannolikt också lägre aborttal bör preventivmedlen göras kostnadsfria. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 7 bort hemställa

7. beträffande *kostnadsfria preventivmedel*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So451 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Preventivmedelsforskning (mom. 8 i hemställan)

4. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet på s. 9 som börjar med "I samband" och slutar med "(yrkande 4)" bort ha följande lydelse:

Ansvaret för familjeplanering och födelsekontroll vilar till stor del på kvinnorna. Männen bör enligt utskottets mening ta ett större ansvar när det gäller dessa frågor. Tillgången på preventivmetoder för män är emellertid begränsad. Utskottet anser därför att preventivmedelsforskningen för att få fram nya typer av tillförlitliga preventivmedel för män bör intensifieras. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 8 bort hemställa

8. beträffande *preventivmedelsforskning*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So451 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Statsbidrag för abort- och preventivmedelsrådgivning (mom. 9 i hemställan)

5. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet på s. 9 som börjar med "I utskottets" och slutar med "1984/85:So451 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Tidigare har landstingen fått en särskild ersättning för preventivmedelsrådgivningen. Nu finns i stället ett schabloniserat statsbidrag för landstingens hela hälso- och sjukvårdsverksamhet. En utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen är enligt utskottets mening nödvändig. För att en sådan skall komma till stånd måste en särskild stimulans ges. Som föreslås i här aktuell del (yrkande 8) i motion 1985/86:So451 (vpk) bör ett specialdestinerat statsbidrag utgå till sjukvårdshuvudmännen för att trygga en utbyggd abort- och preventivmedelsrådgivning. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 9 bort hemställa

9. beträffande *statsbidrag för abort- och preventivmedelsrådgivning*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So451 yrkande 8 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Psykosocialt stöd i abortsituationer (mom. 11 i hemställan)

6. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet på s. 10 som börjar med "Utskottet behandlade" och slutar med "yrkande 5)" bort ha följande lydelse:

De flesta aborter sker i dag i ett tidigt skede av graviditeten och oftast polikliniskt. Därigenom har aborterna kommit att avdramatiseras. Att genomgå en abort upplevs ändå som svårt av många kvinnor och även av män som berörs. Det är därför enligt utskottets mening av stor vikt att en god psykosocial rådgivning erbjuds *alla* kvinnor och män i en abortsituation. Den kan ske i samtal med kurator, läkare eller annan personal. Det är utskottets uppfattning att de sjukvårdsansvariga bör åläggas att ombesörja en utbyggnad av det psykosociala stödet så att alla kvinnor och män kan erbjudas stöd både före en abort och efter en genomgången sådan. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 11 bort hemställa

11. beträffande *psykosocialt stöd i abortsituationer*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So451 yrkande 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Innehållsförteckning

Sammanfattning 1
Propositionen 1
Motioner 1
Utskottet 2
Åtgärder för minskat tobaksbruk 3
Preventivmedelsrådgivning, abortförebyggande verksamhet m. m. 7
Hemställan 11
Reservationer 12
Utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen (mom. 5 i hemställan) av vpk 12
Preventivmedelsrådgivning för värnpliktiga (mom. 6 i hemställan) av vpk 12
Kostnadsfria preventivmedel (mom. 7 i hemställan) av vpk 12
Preventivmedelsforskning (mom. 8 i hemställan) 13
Statsbidrag för abort- och preventivmedelsrådgivning (mom. 9 i hemställan) av vpk 13
Psykosocialt stöd i abortsituationer (mom. 11 i hemställan) av vpk 14

gotab Stockholm 1986 10567